

**ЕКСПЕРТ ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНИХ
ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

У статті досліджується правовий статус експерта як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин. Здійснюється аналіз законодавства, що визначає правовий статус експерта. Встановлюються вимоги, що висуваються до особи експерта. Визначається обсяг процесуальних повноважень та юридичної відповідальності експерта як учасника адміністративного процесу. Надається авторське бачення експерта як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин.

Ключові слова: експерт, адміністративний процес, адміністративне судочинство, учасники адміністративного процесу, суб'єкти адміністративних процесуальних правовідносин.

В статье исследуется правовой статус эксперта как субъекта административных процессуальных правоотношений. Осуществляется анализ законодательства, определяющего правовой статус эксперта. Устанавливаются требования, предъявляемые к личности эксперта. Определяется объем процессуальных полномочий и юридической ответственности эксперта как участника административного процесса. Предоставляется авторское видение эксперта как субъекта административных процессуальных правоотношений.

Ключевые слова: эксперт, административный процесс, административное судопроизводство, участники административного процесса, субъекты административных процессуальных правоотношений.

The article examines the legal status of the expert as a subject of administrative legal proceedings relationships. We analyze the legislation defining the legal status of an expert. The author establishes requirements to be met by the individual expert. The volume of procedural powers and legal expert's responsibility as a participant in the administrative proceeding are determined. Provided the The author formulates the definition of the expert as an subject of administrative procedural legal relationships.

Key words: expert, administrative process, administrative proceedings, participants in the administrative proceeding, subjects of administrative legal proceedings relationships.

Постановка проблеми. У процесі розгляду та вирішення публічно-правового спору, під час здійснення діяльності із доказування в адміністративних судах задля об'єктивного й всебічного дослідження конфліктних обставин, постановлення законного й обґрунтованого рішення щодо справи може виникнути необхідність у залученні осіб, які володіють спеціальними знаннями. У такому разі як суб'єкт адміністративних процесуальних правовідносин і як самостійний учасник адміністративного процесу до участі в справі залучається експерт. Значення та роль експерта як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин важко переоцінити, оскільки саме завдяки його діяльності здійснюється доказування в адміністративному судочинстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність і роль окремих суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин досліджувались у працях таких учених-правознавців, як: В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, В.М. Бевзенко, С.В. Глушенко, Р.А. Калюжний, І.Б. Коліушко, Т.О. Коломоець, А.Т. Комзюк, Р.О. Куйбіда, Р.С. Мельник, О.М. Пасенюк, О.П. Рябченко, О.Ю. Сиявська, С.Г. Стеценко, М.М. Тищенко, І.Х. Темкіжев, О.І. Харитонов та інші. Дослідження, що були здійснені вищенаведеними науковцями, позитивним чином вплинули як на вдосконален-

© ПЧЕЛІН В.Б. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права та процесу (Харківський національний університет внутрішніх справ)

ня адміністративного судочинства взагалі, так і на покращення правового статусу відповідних суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин. Водночас увага правовому статусу експерта як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин приділена недостатньо, що обумовлює актуальність обраної тематики. А тому метою наукової статті є дослідження експерта як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характеристика правового статусу експерта як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин передбачає з'ясування декількох аспектів: правових засад його діяльності; вимог, які висуваються до його особи; порядку набуття ним статусу суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин; ролі й обсягу його повноважень в адміністративному судочинстві. Так, правові засади здійснення судової експертизи, участь експерта в судочинстві, зокрема в адміністративному, визначені на рівні Конституції України від 28 червня 1996 року. Відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 92 вищенаведеного нормативно-правового акта виключно законами України визначаються засади судової експертизи [3]. Безпосередньо правові засади участі експерта в адміністративному судочинстві, тобто як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин, встановлено в Кодексі адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (далі – КАС України). Згідно зі ст. 66 зазначеного кодифікованого акта законодавства експертом є особа, яка має необхідні знання і які в порядку, встановленому КАС України, доручається надати висновок з питань, що виникають під час розгляду справи та стосуються спеціальних знань цієї особи, шляхом дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини у справі. Підстави участі експерта в адміністративному судочинстві встановлені в ст. 81 КАС України. Проаналізувавши вищенаведену норму, можна зробити висновок, що підставою залучення експерта до адміністративного судочинства є необхідність призначення експертизи для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо [1].

Вимоги до особи експерта, а також правові, організаційні та фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою й об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки та техніки, встановлені Законом України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року. Аналіз вищенаведеного нормативно-правового акта свідчить, що експерти можуть бути двох видів: судові експерти державних спеціалізованих установ і судові експерти, які не є працівниками таких установ. Судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Своєю чергою судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку й отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. До того ж зазначений вище акт законодавства визначає осіб, які не можуть бути судовими експертами. Зокрема, не може залучатися до виконання обов'язків судового експерта особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною, а також та, яка має незняту або непогашену судимість, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення або дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення кваліфікації судового експерта [12]. Однією з основних вимог до особи експерта є включення його до державного Реєстру атестованих судових експертів (далі – Реєстр). Порядок ведення державного Реєстру атестованих судових експертів затверджено наказом Міністерства юстиції України від 29 березня 2012 року № 492/5. Згідно із положеннями вищенаведеного нормативно-правового акта, Реєстр – це офіційна електронна база даних, що ведеться з метою створення інформаційного фонду про осіб, які отримали в порядку, передбаченому Законом України «Про судову експертизу», кваліфікацію судового експерта. До Реєстру вносяться такі відомості: прізвище, ім'я, по батькові судового експерта; найменування Експертно-кваліфікаційної комісії або Атестаційної комісії, дата й номер її рішення або дата та номер наказу; номер та строк дії свідоцтва або документа, що підтверджує наявність кваліфікації судового експерта (якщо видачу свідоцтва не передбачено, вноситься відповідний запис); вид експертизи, експертна спеціальність; місце роботи, місцезнаходження та телефон судового експерта [9]. Правовий статус експерта, окрім вищенаведеного наказу, визначено також на рівні інших актів Міністерства юстиції України:

1) наказ Міністерства юстиції України від 30 грудня 2011 року № 3660/5, яким затверджено Порядок присвоєння кваліфікаційних класів судових експертів працівникам науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України [10];

2) наказ Міністерства юстиції України від 3 березня 2015 року № 301/5, яким затверджено Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів, що визначає

низьку питань, пов'язаних із встановленням: організаційних засад, завдання та порядку діяльності Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції України; організаційних засад, завдання та порядку діяльності експертно-кваліфікаційних комісій, які діють у науково-дослідних установах судових експертиз Міністерства юстиції України; порядку підготовки та стажування фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта; порядку проведення атестації з метою присвоєння та підтвердження кваліфікації судового експерта; порядку видачі свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта, його дубліката, переоформлення й анулювання свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта; порядку розгляду питань дисциплінарної відповідальності судових експертів [7];

3) наказ Міністерства юстиції України від 25 травня 2015 року № 775/5, яким затверджено Порядок проведення рецензування висновків судових експертів та висновків експертних досліджень, що визначає процедуру проведення й оформлення результатів рецензування висновків судових експертів і висновків експертних досліджень, складених судовими експертами науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України та судовими експертами, які не є працівниками державних спеціалізованих установ [11];

4) наказ Міністерства юстиції України від 27 березня 2012 року № 470/5, яким затверджено Положення про науково-консультативну та методичну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, яке визначило, що науково-консультативна та методична рада з проблем судової експертизи є консультативно-дорадчим органом, що створений Міністерством юстиції України з метою вдосконалення наукової роботи, сприяння підвищенню результативності наукових розробок та якості експертної діяльності науково-дослідних установ судових експертиз, що належать до сфери управління Міністерству юстиції України [8];

5) наказ Міністерства юстиції України від 12 грудня 2011 року № 3505/5, яким затверджено Інструкцію про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, які не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, що визначає особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, які не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, а також порядок здійснення контролю за дотриманням цими експертами вимог нормативно-правових актів, що регулюють питання судово-експертної діяльності [5];

6) наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5, яким затверджено Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [6].

Дослідження правового статусу експерта як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин передбачає з'ясування обсягу його процесуальних повноважень, які складаються із сукупності його суб'єктивних прав та юридичних обов'язків в адміністративному процесі. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про судову експертизу» незалежно від виду судочинства судовий експерт зобов'язаний: провести повне дослідження й дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок; на вимогу особи або органу, які залучили експерта, судді, суду дати роз'яснення щодо наданого ним висновку; заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі. При цьому інші обов'язки судового експерта передбачаються процесуальним законодавством [12]. Так, з аналізу ст. 66 КАС України слідує, що експерт як суб'єкт адміністративних процесуальних правовідносин, окрім зазначених вище обов'язків, зобов'язаний: у разі необхідності прибути за викликом суду, дати висновок або роз'яснити його на судовому засіданні; забезпечити збереження об'єкта експертизи; одержати дозвіл суду на повне або часткове знищення об'єкта експертизи або зміни його властивостей, якщо дослідження це передбачає; невідкладно повідомити суд про неможливість проведення ним експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів; у разі виникнення сумніву щодо змісту й обсягу доручення невідкладно заявляти суду клопотання щодо його уточнення або повідомляти суд про неможливість проведення ним експертизи за заданими питаннями [1]. Права судового експерта встановлено в ст. 13 Закону України «Про судову експертизу», відповідно до якої експерт незалежно від виду судочинства має право: ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи, й подавати клопотання про надання додаткових матеріалів; вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи й з приводу яких йому не були поставлені питання; з дозволу особи або органу, які призначили судову експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих чи судових дій і заявляти клопотання, що стосуються предмета судової

експертизи; подавати скарги на дії особи, в провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта; одержувати винагороду за проведення судової експертизи, якщо її виконання не є службовим завданням; проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законом. Інші права судового експерта передбачаються процесуальним законодавством [12]. Зокрема, в ст. 66 КАС України, окрім вищенаведених, визначено наступні права експерта як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин: задавати питання особам, які беруть участь у справі, та свідкам; право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи й викликом до суду; право відмовитися від надання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків або якщо він не володіє необхідними знаннями для виконання покладених на нього обов'язків [1].

Важливою складовою правового статусу експерта як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин є його юридична відповідальність. Згідно зі ст. 14 Закону України «Про судову експертизу», судовий експерт на підставах і в порядку, передбаченому законодавством, може бути притягнутий до дисциплінарної, матеріальної, адміністративної чи кримінальної відповідальності [12]. Зазначимо, що як суб'єкт адміністративних процесуальних правовідносин, експерт може понести адміністративну та кримінальну відповідальність. Підстави для адміністративної відповідальності експерта як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин встановлено в Кодексі України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року. Зокрема, відповідно до ст. 185-3 вищенаведеного нормативно-правового акта адміністративна відповідальність експерта настає за прояв неповаги до суду, що проявляється в його злісному ухиленні від явки в суд і тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [2]. Відповідно до ч. 13 ст. 66 КАС України за завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків у суді експерт несе кримінальну відповідальність [1]. Так, відповідно до ст. 384 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року експерт притягується до кримінальної відповідальності за завідомо неправдивий висновок і карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років. При цьому ті самі дії, поєднані з обвинуваченням у тяжкому чи особливо тяжкому злочині, а також вчинені з корисливих мотивів, караються виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років. До того ж відповідно до ст. 385 вищенаведеного нормативно-правового акта відмова експерта від виконання покладених на нього обов'язків карається штрафом від п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців [4].

Висновки. Отже, експерт як суб'єкт адміністративних процесуальних правовідносин – це особа, яка відповідає вимогам, що визначені законодавством про судову експертизу і яка є учасником адміністративного процесу, наділеного закріпленими на нормативно-правовому рівні процесуальними повноваженнями, реалізація яких направлена на з'ясування обставин, що мають значення для справи та потребують спеціальних знань у відповідній галузі.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України : від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України : від 7 груд. 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
3. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України : від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
5. Про затвердження Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах: наказ Міністерства юстиції України : від 12 груд. 2011 р. № 3505/5 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 98. – Ст. 3591.
6. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України : від 8 жовт. 1998 р. № 53/5 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 46. – стор. 172.

7. Про затвердження Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів: наказ Міністерства юстиції України : від 3 бер. 2015 р. № 301/5 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 17. – Ст. 468.

8. Про затвердження Положення про науково-консультативну та методичну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України: наказ Міністерства юстиції України : від 27 бер. 2012 р. № 470/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 14. – Ст. 1016.

9. Про затвердження Порядку ведення державного Реєстру атестованих судових експертів : наказ Міністерства юстиції України : від 29 бер. 2012 р. № 492/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 27. – Ст. 1017.

10. Про затвердження Порядку присвоєння кваліфікаційних класів судових експертів працівникам науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України: наказ Міністерства юстиції України : від 30 груд. 2011 р. № 3660/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 3. – Ст. 105.

11. Про затвердження Порядку проведення рецензування висновків судових експертів та висновків експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України : від 25 трав. 2015 р. № 775/5 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 44. – Ст. 1407.

12. Про судову експертизу : Закон України : від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.